

Erkeklikler ve Neoliberal Yaşantı¹

Nancy Lindisfarne ve Jonathan Neale

Çeviren: Bilhan Gözcü

Giriş

Neoliberalizm her şeyi değiştiriyor lakin itici gücü ekonomiktir. Bunu indirgemeci olduğumuz için değil dünyaya hükmedenler ve onu idare edenler ekonomiye öncelik verdiği için söylüyoruz. Neoliberalizm, sermayedarların ve şirketlerin kar payını arttırmak için son 40 yıldır incelikli birtakım stratejiler aracılığıyla dayatılıyor. Üstelik ekonomik hedeflerine ulaşmak için geri kalan her şeyi de değiştirdiler.

Bu neoliberal politikalar bir dizi strateji içerir:

Ücretleri düşük tutmak

İnsanları daha katı şartlarda çalıştırmak

Devletin ekonomiye her tür müdahalesini bertaraf etmek

Çalışanların faydalandığı sosyal programları ve yoksulluk yardımı, sosyal yardımlaşma gibi *transfer ödemelerini* azaltmak

Zenginlerin ödediği servet ve gelir vergilerini düşürmek

Şirketlerin vergilerini düşürmek

Kamu hizmet kurumlarını satın tasfiye ederek ve kamu hizmetlerini ihale ederek özel şirketlerin kar edebilmesi sağlamak

Sendikaların gücünü azaltmak

¹ Metnin bazı değişiklikler içeren İngilizce versiyonu için bkz. Lindisfarne, N. and Neale, J. (2016) Masculinities and the Lived Experience of Neoliberalism. In Andrea Cornwall, Frank, G. Karioris, and Nancy Lindisfarne (Eds.), *Masculinities Under Neoliberalism*, pp. 29-50, Zed Books Ltd.

Listeye kısaca göz atınca, bu neoliberal stratejilerin son elli yılın büyük bir kısmında sıradan erkeklerin yaşamında ne denli kökten değişimler yarattığı netleşiyor. Bu erkeklerin ve ailelerinin, çok az umursandıkları bir dünyada ekonomik seçenekleri kıt. Öte yandan bu radikal değişimler zenginlerden, sermayedarlardan ve onların yöresindeki kişilerden mürekkep bir azınlığa, geriye kalan insanların kendilerine, kelimenin tam anlamıyla, erişemediği bir yaşam biçimini hayata geçirmeleri için olanak sundu.

Neoliberalizm erkekliklerin ve küresel toplumsal düzenin bütününe büyük oranda değişmesine sebep oldu. Bu bölümde üç şey yapacağız. İlk neoliberal ekonomik sistemin bazı yanlarını ve 1970'lerden itibaren dünya ekonomisine nasıl egemen hale geldiğini açıklayacağız. Bu açıklama erkekliklerin ve erkeklerle kadınların yaşamlarının, ekonomik sistemdeki değişimlerle nasıl ve neden büyük oranda dönüştüğünü anlamamıza yardımcı olacak. İkinci olarak, neoliberalizmdeki erkeklikleri anlamak için toplumların nasıl değiştiğine ve bu değişimlerin gerçekleşmesine nelerin sebep olduğuna dair temel sorulara yanıt aramaya hazır olmamız ve bu konuda atak davranmamız gerektiğini ileri sürüyoruz. Erkeklikler hakkındaki her inceleme için gerekli olan dört öncülü betimlemek amacıyla *Dislocating Masculinity*'den (Cornwall ve Lindisfarne, 1994) yararlandık. Bu metodolojik araçlar tüm iyi antropolojik, sosyolojik ve tarihsel çözümlerinin temelidir ve araştırma konumuz erkeklikler gibi büyük bir mücadele sahasıysa kritik önemi haizdir.

Son kısımda, bilhassa dikkat çeken ve neoliberal süreçlerin nasıl işlediğini gösteren üç değişim türünü ana hatlarıyla belirtiyoruz. Bu üç değişim türünün hepsi mukayesenin ve ayrıntılı teorik açıklamanın önünü açan alanlar. İlk eşitsizliğin doğallaştırılması ile ilgilidir. İkincisi cinsiyetli² tezahürlerdeki artışla alakalıdır. Üçüncüsü ise elitler ve

² Kaynak metinde sex sözcüğünün cinsiyet anlamında sadece bir kez kullanılmış olmasının verdiği rahatlıkla ve toplumsal cinsiyetin yerleşmiş olmasına rağmen iyi ve doğru bir çeviri olmadığını düşündüğüm için, gender sözcüğünü cinsiyet olarak çevirdim. Bahsi geçen tek yerde ise sex sözcüğünü parantez içinde belirttim. (ç.n.)

sıradan insanlar arasındaki fiziksel ve kültürel mesafelerin artışı göz önünde bulundurmamı gerektirir.

Ancak bu işe girişmek için ağımızı daha da geniş atıp cinsiyetle neoliberalizmin kesişimine yerleştirmeliyiz.

Cinsiyetçilik, Sınıf ve Şiddet

Kapitalizm ki neoliberalizm onun bir merhalesidir, son 6000 yılda ortaya çıkmış birçok sınıflı toplum biçiminden yalnızca biridir. Birbirinden farklı tüm bu sınıflı toplumlar arasında muazzam bir kültürel çeşitlilik vardı ama iki şey aynıydı. Ekonomik bakımdan eşitsizlik tecrübe ediliyordu ve erkeklerle kadınlar arasında var olan sistematik eşitsizlik örüntülerini sürdürdüler. Ekonomik eşitsizlik ve cinsiyet eşitsizliği arasındaki bu bağlantı sıra dışıdır. Bu sebeple *neden?*³ her cinsiyet teorisinin temel sorusudur. Biz bu sorunun basit bir yanıtı olduğunu ve bu yanıtın neoliberalizmdeki erkeklikleri anlamamız için temel teşkil ettiğini düşünüyoruz.

76

Eşitsiz her toplumda zenginler ve güçlüler, koşulların eşitsiz kalmasını ister. Seçkinler bunu gerçekleştirmek için şiddete başvurur. Ama seçkinler, geri kalanlarımızın eşitsizliğin doğal ve kaçınılmaz olduğuna inanmasına da ihtiyaç duyar ve bunu sağlamanın en etkili yolu erkeklerle kadınların eşit olmadığı fikrini desteklemektir. Seçkinler cinsiyetli eşitsizliği her fırsatta dayatır. Bu, erkeklerin ve kadınların temelde farklı olduğuna, cinsiyetçiliğin ve cinsel şiddet tehdidinin yaşamlarımızın değişmez bir özelliği olduğuna inanarak yettiğimiz anlamına gelir.

³ Bu bağlantı ile sınıflı ve sınıfsız toplumlar arasındaki şaşırtıcı karşıtlığı başka yerlerde ayrıntılı olarak kaleme aldık (bkz: <https://sexismclassviolence.wordpress.com/2015/01/31/sexualviolence-and-class-inequality/>) Sınıfsız toplumlarda büyük bir kültürel çeşitlilik vardı ve hala da öyle lakin birbirlerine iki bakımdan benzerler. Ekonomik eşitliği tatbik ediyorlar ve erkeklerle kadınlar arasında tutarlı ya da sürekli bir eşitsizlik örüntüsü yok. Sınıflı toplumların ve devletin doğuşu için bkz: *The Creation of Inequality*, Flannery ve Marcus (2013)

Seçkinler ırkçılığa ve birçok başka ideolojiye bizi bölmek ve eşitsizliği doğal gibi göstermek için başvurur. Ama ırkçılığa nispeten cinsiyet, eşitsizliği daha iyi doğallastırır. Cinsiyetin oldukça etkili olmasının sebebi daima çift taraflı olmasıdır: bir tarafı sevgidir, diğer tarafı ise cinsiyetçilikle donanmıştır. Sevgi ve şefkat ebeveynlerimiz, çocuklarımız, arkadaşlarımız ve heteroseksüel mi yoksa eşcinsel mi olduğumuz fark etmeksizin, sevgililerimizle olan tüm yakın insani ilişkilerimizin veçheleridir. Ama aynı zamanda yakın ilişkilerimiz cinsiyet farkları ve eşitsizlik yüzünden parçalanmıştır. Bu sebeple sevgi bizi içeriye hapseder, cinsiyetçilik ise canımızı yakıp bizi öfkelenendir. Aynı anda hem kapana kısılmış hem de bölünmüşüzdür.

Cinsiyet ideolojilerinin doğallastırıcı gücünü bu biçimde kavramak başlangıç noktamızdır. Bu başlangıcı takiben üç fikir neoliberalizmdeki erkeklikleri ele alışıma temel teşkil eder. Birincisi, şiddet eşitsizliğin sürdürülmesinin asli bir unsuru olduğu için tüm sınıflı toplumların merkezindedir. Üstelik şiddet sınıflı toplumun, cinsiyet ise varoluşumuzun merkezinde olduğundan şiddetin tümü cinsiyetlidir ve cinselleştirilmiştir. Bu, şiddet örüntülerine, bu örüntülerin nasıl cinsiyetli hale getirildiğine ve bu ilişkinin neoliberalizmde nasıl değişime uğradığına daha fazla eğilmemiz gerektiği anlamına gelir.

İkincisi, cinsiyetli eşitsizliğin farklı biçimleri sınıf eşitsizliğinin farklı biçimlerini haklı göstermek için kullanılır. Her devirde, iktidardaki sınıfın projesi ekonomiyi idare ederek kendilerini iktidarda tutmaktır. Bir ekonomide yeni teknolojilerin ortaya çıkması ya da ham maddelerin, yerleşik ticari kuruluşların ya da bankaların kontrolünü yeni insanların ele geçirmesi gibi önemli bir değişikliğin gerçekleşmesi iktidar elitine muhtemelen zorluk çıkarır. Bu gerçekleştiğinde iktidardaki sınıf kendini korumak için mümkün olduğunca hızlı ve etkili bir biçimde harekete geçer, ekonomiyi ve toplumu zamanla değiştirir. Cinsiyete ilişkin hem mahrem hem de süregiden yaşantımızı da yeniden biçimlendirmeye uğraşırlar ki yeni bir cinsiyetli eşitsizlik biçimi bizi yeni bir ekonomik eşitsizlik türüne açık hale getirsın.

Ancak cinsiyeti yeniden biçimlendirme süreci baştan aşağı çelişki, karmaşa ve dirençtir. Neoliberalizmi ele alışımıza temel teşkil eden üçüncü fikir sıradan insanların eşitsizlikten hoşlanmadığıdır. Bu yüzden cinsiyetli eşitsizliğin hikâyesi aynı zamanda bir direniş hikâyesidir. Bazen bu direniş kudret ve neşe patlamasıdır. Bazen homurdanırız, yakınırsınız, katlanırsınız ya da yaşlı gözlerimizi kaçırırız. Ama her daim eşitsizlikle mücadele edilir, ondan sakınılır ve onunla pazarlık yapılır. Bu nedenle neoliberalizmde erkeklikleri incelerken, direniş sistematiği olarak dikkatimizi vermeliyiz.

Ekonomik ve Politik Bir Sistem Olarak Neoliberalizm

Neoliberal ekonomik rejim 1970'lerde ortaya çıktı ve bugün küresel bir seviyeye ulaştı. Bir yanda teknoloji olağanüstü ilerledi. Tüketim malları her an her yerde ulaşılabilir hale geldi. Dünya çapında ölüm oranları iyileşti ve insanlık ağırlıklı olarak kentli hale geldi. İnsanlar 1970'lerin başlarındayken tahayyül bile edilemeyen biçimlerde iletişim ve ulaşım ağlarıyla birbirine bağlandı. Parası olan insanlar cinsiyet değiştirme (sex change) ameliyatı ya da tüp bebek için başka yerlere gidebiliyor. Ekonomik göç de arttı. Yoksullar yasadışı çalışma haricinde bir seçeneklerinin olmadığı daha zengin ülkelere giderken meslek sahibi orta sınıf mensupları ise daha fazla iş seçeneği için yurtdışına gidiyor.

Tüm bu değişime rağmen çoğu insanın yaşamı daha zor, işleri ise daha güvencesiz bir hal aldı. Çoğu insan geleceğe kaygı ve korkuyla bakıyor. Son 40 yıl boyunca dünya daha eşitsiz bir yer haline geldi. Neoliberalizmin dinamiklerine ilişkin anlatı ve 2008 krizinin bu dinamiklerle uyumlu açıklaması Neale'ın (2004)⁴ çözümlerinin üzerine inşa ettiğimiz kendi sentezimizdir. Amacımız bu değişimlerin, erkekliklerin ve dünya genelindeki tüm cinsiyetli kimliklerin tecrübe

⁴ Ekonomik neoliberalizmin başka açıklamaları için bakınız: Mirowski (2013); Klein (2007); Callinicos (2010) ve Harvey (2005). Neoliberalizme ve kar oranlarına ilişkin Marksist literatür için Brenner (2002), (2005); Neale (2004); Harman (2010); Kliman (2011); ve *Historical Materialism* Cilt: 5, Sayı: 1, 1999'daki makalelerle başlayın. Michael Roberts'ın bloğu www.thenextrecession.wordpress.com her daim faydalı.

edilişini ve icra edilişini nasıl ve neden doğrudan etkilediğini açıklamaktır.

Neoliberalizm kârlara ilişkin bir sorunu çözmeye teşebbüsü olarak ortaya çıktı. Bir küresel ekonomik genişleme dönemini müteakip, 1960'lardan başlayarak kâr oranları –bir şirketin yatırdığı her dolar karşılığında aldığı yüzde– zengin, sanayileşmiş ülkelerde düşmeye başladı.

Bu düşünüş imalat sanayiinde hizmet sektörüne nispeten çok daha belirgindi. 1973'e gelindiğinde endüstrileşmiş ülkelerde, sanayiden elde edilen kârın yüzdesi yarıya düşmüştü.

Düşen kâr oranları sanayileşmiş ülkelerde 1930'lardan sonraki ilk ciddi resesyona sebep oldu. 1978'e gelindiğinde sermayedarlar bir şeylerin ciddi biçimde ters gittiğini idrak etmişti. Bu noktada, makalenin başında özetlediğimiz, günümüzde *neoliberalizm* denen ekonomik politikalara geçmeye başladılar. 1980'lerden beri bu politikalar çeşitli ölçülerde birçok ülkede uygulandı.

Yoksul ülkelerdeki kamu şirketlerini ve hizmetlerini zengin şirketlerin yatırımına açan ticaret anlaşmaları neoliberal politikaları uluslararası düzeyde yaygınlaştırdı. İdeolojik bir küresel saldırı, 1980'lerde Afrika'da 1990'larda Latin Amerika'da büyük hasar veren Yapısal Uyum Programlarının dayatılması gibi sonuçları olan kalkınma endüstrisi eliyle neoliberalizmi teşvik etti. Başta Yunanistan olmak üzere Avrupa ülkeleri 2008 finansal çöküşünün ardından kemer sıkma adına benzer biçimde denetim altına alındı.

Sermayedarlar düşen sanayi kârlarının bir sonucu olarak neoliberalizmin yanı sıra başka stratejiler benimsedi. Bu stratejiler yatırımları düşük ücretli ülkelere kaydırmayı ve emlak piyasasına, borsaya, bonolara, tahvillere ve diğer potansiyel balonlara* spekülasyon yatırımlar yapmayı kapsıyor.

* Ticareti ederinin üstünde bir fiyatla gerçekleştirilen varlıklara verilen isim ya da bu durumun adı. (ç.n.)

Ekonomilerin devinimini sürdürmek için hükümetler ve merkez bankaları her türden borcun aşırı büyümesini de teşvik etti. İşçiler az para kazandığı dolayısıyla şirketlerin ürettiği şeyleri satın alamadığı için şirketler bir sorunla karşı karşıya kaldı. Bu sebeple bankalar tek tek işçilere kredi kartları, araç alım satımı ve ipotekler ile çok büyük miktarlarda borç para verdi. Bu, yoksul işçilerin şirketlerin ürünlerini satın alabilmesi ve bankaların karlarında da artış anlamına geldi.

Neoliberalizm işçilerin payına düşeni alarak şirketlerin elde ettiği toplam kârı artırıyordu. Ancak sınai kâra ilişkin hala uzun vadeli sorunlar vardı. Böyle olunca neoliberalizm kârı belli bir oranda geri getirdi ama kar oranları 1960'lardaki seviyelerine çıkmadı. Bu, zengin ülkelerde şirket yatırımlarının milli gelirdeki yüzdesinin 1980'lerden başlayarak azalması anlamına geldi. Bu yüzden zengin ekonomiler eskisinden yavaş büyüdü.

Yatırımdaki azalma, uzun vadeli büyümenin düşmesi, neoliberalizmin sınırları, genişleyen borç ve genişleyen spekülasyonun hepsi bir araya gelerek 2008'deki finansal çöküşe neden oldu. Kısa bir süreliğine, neoliberalizm itibarını yitirmiş gibi göründü. Lakin neoliberalizm şirket elitlerinin sahip olduğu yegâne stratejiydi. Bu yüzden 2008'in ardından seçkinler neoliberalizm konusunda daha da inatçı davrandılar, var olan kemer sıkma ve özelleştirme politikalarının daha fazlası için ısrarcı oldular, bu sebeple daha fazla spekülasyonla ve borçla sistemde bolluğa sebep oldular (Mirowski, 2013).

Bu genel tablonun ardında daha fazla ayrıntı, ideolojik karmaşıklık, mücadele tarihi ve deneyimi ile toplumsal sınıflar arasındaki pazarlık yatıyor. Dört nokta bilhassa önemli olduğundan göze batıyor.

Birincisi, neoliberalizmin başlangıcı ve ilerleyişi her yerde halkın direnişiyi ve mücadelesiyle karşılaştı. Eşitsizliğin yukarıdan aşağıya dayatılmasına daha fazla direncin gösterildiği Birleşik Devletler'de işler Batı Avrupa'dakinden daha ileri gitti. Rusya'da toptancı neoliberalizmini başlatma girişimi ve özelleştirme 1990'larda geniş çapta bir ekonomik felakete ve acıya sebep oldu. Çin'in 1989'da *Çin'e has neoliberalizmi*

(Rofel, 2007) başlatmak için kararlı bir biçimde harekete geçmesi ihracat sektörlerinde çok büyük gelişmeye sebep oldu. Bu strateji kayda değer bir ekonomik büyüme yarattı ama yirmi yılın ardından hala on binlerce yerel mücadele var.

İkinci olarak, başka bir ideolojik karmaşıklık düzeyini ortaya koymamız gerekiyor. Şimdiye kadar sanki neoliberal kapitalizm hisseden bir bireymiş gibi yazıyorduk. Ama aslında kolektif olarak eyleyen *üstelik* birbirleri ile rekabet halindeki (polise ve orduya sırtını yaslamış, ama sistemi işler halde tutan öğretmenler, sosyal çalışmacılar ve kamu personelinden de güç alan) milyonlarca yönetici ve politikacının eylemlerini betimliyoruz. Dahası, yöneticilerin ve politikacıların kendileri de yaptıklarını, o şeyleri yapıyorken anlamlı kılmaya çalışıyorlar. Üstelik kamudaki neoliberal değişimleri anlamlı kılmaya mecburlar ki bunu yapmak zor. Ulusal gelirdeki kara ayrılan ve zenginlerin servetine eklenen payı arttırmaya dolayısıyla çoğumuza düşen ulusal zenginliğin oranını azaltmaya uğraştıklarını kolayca kabul edemezler. İster yüz yüze ister basın aracılığıyla sıradan insanlara bunu söylemek zor olduğu için onun yerine *serbest piyasayı* değiştirmeye uğraştıklarını söylüyorlar.

Üçüncü olarak, neoliberalizm olgunlaşmış bir biçimde yaşam bulmadı. Neoliberal proje her ülkede kademe kademe ilerliyor. Bu kademeleri birden fazla biçimde düşünebilirsiniz. Olanları Freedman'ın, Hayek'in ve Chicago Okulu'nun fikirlerinin hâkim eğilim haline gelmesi olarak görebilirsiniz. Ya da 1978'deki Amerikan resesyonunu Amerikan Merkez Bankası'nın başındaki Volcker'in idare ettiği önemli bir an olarak görebilirsiniz. Veyahut Margaret Thatcher ya da Deng Xiao Ping'i önemli bir yenilikçi olarak görebilirsiniz. Ya da neoliberalizmin Washington Konsensüsü aracılığıyla ortaya çıktığını düşünebilirsiniz. Aslında bu muazzam tepki nehrini besleyen binlerce kol var.

Son olarak neoliberalizmin bir sınıfın diğerine egemen olmasına bağlı olduğunu hatırlamak önemlidir lakin bu eşitsiz sınıf ilişkileri aynı anda muhtelif biçimlerde tecrübe edilir. Bu kafa karıştırıcı olabilir. Bir yanda işte, polislin uyguladığı ya da sosyal yardımlaşma kurumunda

günbegün yinelenen acımasız bir baskı vardır. Diğer yanda ise öz yardım kitaplarından Nobel ödüllü ekonomistlerce yazılan gazete yazılarına kadar her yerde acımasız bir ideolojik saldırı vardır.

Çok önemli bir biçimde, neoliberal projenin ve iktidardaki sınıfın emsal teşkil eden ulusal ya da küresel zafer anları vardır. Naomi Klein *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism'de* (2007)* bu sürece ilişkin faydalı şeyler söylemiştir. Örnekler arasında Pinochet'nin 1973'te Şili'deki darbesi, 1985'te Britanya madenci grevinin mağlup edilmesi, 1989'daki Tiananmen Meydanı protestolarının bastırılması, 1992'de Hindistan'da Babri Camii'nin sağ görüşlü Hindu milliyetçilerce yıkılması, 2003'te Bağdat'ın dehşete düşüren ve korku veren bombalanması ve tüm bu yıllar boyunca *uyuşturucuya karşı savaş* adına Amerikalıların kitlesel olarak hapsedilmesi vardır. İktidardaki sınıfın bu zaferlerinin her biri farklı gibi görünse de yine her biri neoliberal politikaları isteksiz bir halka dayatmak adına belirgin bir kararlılık gösterir. Bu bazen Britanya madencilerinin grevinde olduğu gibi doğrudan ve aşikârdır. Bazen de korkunç olmasına rağmen Hindistan'da Hindutva'nın* ve Birleşik Devletler'de gaddar hapsedme sisteminin dönüşü gibi dolaylıdır.

Neoliberallerin ne denli ileri gidebileceğinin belirlenmesi açısından güç dengesi her zaman önem arz eder. Sıradan insanlar için de zafer emareleri vardı. Belki de en cesurca ve önemli olanı HIV/AIDS tedavisindeki muadil ilaçlara erişim için Birleşik Devletler'de, Avrupa'da ve bilhassa Güney Afrika'da yürütülen mücadeledir. Eşcinsel evliliği lehine yürütülen küresel mücadele ise bir diğeridir. Bir kez daha kendimize eşitsizliğin direnişi göz önüne almaksızın asla anlayılamayacağını hatırlatmalıyız.

* Naomi Klein, *Şok Doktrini: Felaket Kapitalizminin Yükselişi*, Çev: Selim Özgül, Agora Kitaplığı, 2010. (ç.n.)

* Hinduların ve Hinduizmin egemenliğini tesis etmeyi hedefleyen bir ideoloji. (ç.n.)

Erkeklikler neoliberal çağda büyük oranda değişti. Bu değişimleri anlamlı kılmak için toplumsal değişimlerin nasıl ve neden gerçekleştiğini eleştirel olarak ele almamızı mümkün kılan bir yöntem bilim geliştirmeye ihtiyacımız var. Toplumsal sınıflar arasındaki, egemen ve ikincilleştirilmiş** erkeklikler arasındaki ve erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkiler üzerine düşünmeye ve hem farklı kültürlerdeki hem de değişik zamanlardaki hallerini karşılaştırmalı olarak incelemeye ihtiyacımız var. Daha evvel *Discolating Masculinity*'de⁵ geliştirdiğimiz, yöntemle ilişkin üç öncül bu işi becermek için bize yardımcı olabilir. İlki özcülükle, bir başka deyişle gerçek *erkekler* ve *kadınların* var olduğunu düşünmekten nasıl imtina edeceğimizle alakalıdır. İkinci olarak, cinsiyeti erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkiyel bir şey olarak görmek kadar egemen erkeklerle ikincil erkekler arasındaki ve egemen kadınlarla ikincil kadınlar arasındaki ilişkiyel bir şey olarak görmek de önemlidir. Üçüncü olarak aslında benzersiz, kısıtlanmış bireyler olmadığımızı her daim hatırlamaya ihtiyacımız var. Bilakis yalnızca [toplumsal] mübadele (exchange) ve toplumsal etkileşim marifetiyle biçimlenen ve bu dolayım la var olan toplumsal hayvanlarız. O halde bu temel öncülleri aklımızda tutarak metalaşma, kimlikler ve bireycilik üzerine düşünelim.

** Subordinated masculinity erkekliğe ilişkin Türkçe literatürde tabi kılınmış erkeklik olarak karşılanmasının yanı sıra sıkça madun erkeklik ya da madunlaştırılmış erkeklik olarak da karşılanır. Connell'in hem erkekler hem de erkeklikler arasındaki ilişki biçimlerini betimlemek için Antonio Gramsci'ye atıfla ve hegemonya kavramıyla beraber bir bağlam oluşturarak kullandığı subordination (ikincilleştirme/tabii kılma) kavramının Gayatri Spivak'ın madun (subaltern) kavramıyla örtüşüğünü söylemek güçtür. Maduniyet çalışmaları literatüründe tabii kılınma madunluğun gerek şartıdır ancak yeter şartı değildir. Bu nedenle subordination'ı madun sözcüğü ile değil tabii kılma ya da ikincilleştirme sözcükleriyle karşıladım. (ç.n.)

⁵ Burada genel hatlarıyla belirttiğimiz fikirler *Dislocating Masculinity*'nin girişinde ve ilk bölümünde kaleme alınmıştır, Cornwall ve Lindisfarne (1994). Marilyn Strathern'ün *Gender of Gift* (1990) kitabına da çok şey borçluyuz.

Özcülük, kadın ya da erkek olmakla alakalı temel teşkil eden bir şey olduğu ya bir insanın özü olduğu anlamına gelir. Belirlenmiş her ortamda bu tür asli cinsiyet farkları genellikle mutlak ve ikili olarak sunulur ve öyle algılanır. Yani *asli kılınmışlardır* ve sabit, DNA'mızda yazılı ve hiçbir biçimde değişmez görüntüsü verilmiştir. Antropologlar ve tarihçiler bize insanların farklı zaman ve mekânlarda çok farklı biçimlerde cinsiyetlendirildiğini gösterdi. Bu yüzden *erkek olmak* ya da *kadın olmak* ne sabit ne de evrenseldir.

Paradoks şu ki çoğu kişi cinsiyetlendirilmiş kimliklerin öğretilmiş ve öğrenilmiş (*toplumsal olarak inşa edilmiş*) olduğunu kabul edecek olmasına rağmen, yine aynı kişiler bunu kabul ettikten hemen sonra dünyayı *erkekler* ve *kadınlar* etiketlerini kullanarak sanki hepimiz bu sözcüklerin ne anlama geldiğini biliyormuşuz gibi betimleyebilir. Lakin sözcükler sınıflandırıcı bir biçimde her kullanıldığında bir iktidar söz konusudur. Birisi bir başkasına yerini bildirmeye çalışıyor. Cinsiyet her zaman tam da birinin ya da bir şeyin sana, bir erkek ya da kadın olduğunu, heteroseksüel ya da eşcinsel olduğunu fark ettirdiği anlarda belirginleşiyor. Cinsiyetin imlenmesi kutuları ve içine sıkıştığın sana has kutuyu fark etmeni sağlıyor. Üstelik bu gerçekleştiğinde kutuların dışında düşünmek son derece zordur. Bu yüzden ki burada erkeklerden ve kadınlardan değil *erkekliklerden* ve *cinsiyetten* bahsediyoruz. Bu, kutudan kurtulmayı bir nebze kolaylaştırır.

Hegemonya ve İkincilleştirme

İkinci önemli husus erkeklerin asla temelde kadınlardan daha güçlü olmadığını fark etmektir. Her zaman bazı erkekler başka bazı erkeklerden daha güçlüdür. Bazı kadınlar başka bazı kadınlardan daha güçlüdür. Ve her zaman bazı kadınlar bazı erkeklerden daha güçlüdür. Temel cinsiyet farklarına ilişkin batı ideolojisi erkeklerin güçlü, kadınların yumuşak başlı olduğunu söylediği için bunu hatırlamak zor

olabilir. Sanki önemli olan tek şey bu tür ikilikler ve karşıtlıklarımız gibi erkekler serttir ve kadınlar yumuşaktır.

Bu tür özcülüklerden sakınmanın en iyi yolu *hegemonik* ve *ikincilleştirilmiş* erkeklikleri ve kadınlıkları hesaba katarak düşünmektir (Carrigan ve diğerleri, 1985).⁶ Herhangi bir toplumda herhangi bir durumda asla sadece tek tip bir erkeklik ya da kadınlık yoktur. Bazı erkekler baskın gelecek ve diğerlerine boyun eğdirecektir. Bazı durumlarda farklar bir iktidar oyununun parçası olmaya devam etmesine rağmen eğreti olabilir. Üstelik o anlarda daha güçlü olan erkek bir tür erkekliği icra edecek ve yalnızca boyun eğerek karşılık verebilecek olana baskın gelecektir. Yaş da hegemonik ve ikincil erkeklikler arasındaki ilişkinin bir veçhesidir lakin diğer bağlılıklar ya da ittifaklar sıklıkla nesiller arası farklara baskın çıkar. Ve ne yana bakarsak bakalım iktidar ilişkilerinin ve eşitsizliğin az ya da çok kalıcı, sistemsel ve toplumsal sınıfa, ırkçılığın tarihine ve diğer yapısal eşitsizlik biçimlerine bağlı olabileceğini görürüz.

Neoliberalizmde sınıf eşitsizlikleri arttıkça egemen ve tabi kişiler arasındaki ilişkilerin bu yanı daha belirgin ve çirkin bir hal alır. Lakin genellikle *bıçkın* erkekliklerin hegemonik olduğunu düşündüğümüz için bu kafa karıştırıcı olabilir. Baskın olan ve baskınlık kuran erkekleri düşündüğümüzde aklımıza kolsuz tişörtüyle Bruce Willis gibi bir erkek gelir. Gerçekten de bu tür bıçkın oğlanların diğerlerine zorbalık yaptığı bolca zaman, mekân (ve film) olabilir. Ancak toplumun bütünündeki sınıf ilişkilerine baktığımızda Bruce Willis tarzı erkeklik ikincilleştirilmiş bir erkeğin erkekliğidir ve ona dair her şey işçi sınıfını imler. Hegemonik erkeklikler farklı görünür. David Cameron ya da Barack Obama'nın hal ve tavrı iyi birer örnektir. Onlara ilişkin her şey yönetici sınıfını imler.

Kafa karışıklığımız kısmen baskın eril tarzların genellikle *imlenmemiş* oluşundan kaynaklanıyor. Bariz bir biçimde, üst sınıftan erkeklerin erkekliğine dikkat etme eğilimi göstermezken işçi sınıfından

⁶ Bu önemli fikir, Carrigan ve diğerlerinin 1985'teki bir makalesinde ifade edilmişti. Sonradan Connell'in *Gender and Power*'ında (1987) ve birçok başka metinde geliştirildi.

erkeklerin erkekliğinin farkında olmaya oldukça meyyaliz. Lakin üst sınıftan erkeklerin erkekliği vakiadır. İktidardaki sınıfın mensubu erkekler eril iktidarı neredeyse her zaman icra ediyorlar. Onları haberleri izlediğimizde, parlamentoda, Davos'taki ekonomi zirvesinde ya da basına malzeme vermek için Rose Garden'da gezindiklerinde görüyoruz. Ama yine de görmemiş gibi davranıyoruz.

O halde tek bir baskın ya da tek bir ikincil erkeklik yok. Çoğu durumda işleyen karmaşık erkeklik hiyerarşileri var. Erkekleri iktidarla bağlantılı hale getiren kültürel ön kabul sorgulanmazsa gizemli bir hava oluşmasına sebep olacaktır. Üstelik gizemli bir hava vermek hem erkekler hem de kadınlar açısından, birkaç insanın yararına ama başka birçok kişinin zararına olacak. Bu yüzden bazı erkekleri ve kadınları, onları belli iktidar biçimleriyle bağlantılı hale getirerek, ayrıcalıklı kılan ideolojileri hegemonik addetmek çok daha iyi olacaktır. Üstelik hegemonik erkekliklerin ve kadınlıkların her zaman ilişkisel olduğunu hatırlamaya da yardımcı olur.

86

Hegemonik erkeklikler erkek olmanın başarılı yollarını belirtir. Üstelik böylece erkeklere özgü diğer tarzları da yetersiz ya da aşağı olarak tanımlamış olur. Aynısı kadınlıklar için de söylenebilir. Yani kadın olmanın biçimleri arasında, baskın ve başarılı olup da kadınlara özgü diğer tarzları da çeşitli biçimlerde ikincil ya da aşağı olarak tanımlamayan bir biçim yoktur. Lakin elbette bu tür ilişkilerin tümüne eşlik eden eşitsizlik karşıtı bir direniş vardır. Direniş birçok biçime bürünebilir ve bazen sınıf hükümranlığı ile erkekliğin hegemonik tarzları, tabi kılınmış insanlar ve ikincilleştirilmiş erkeklik tarzları tarafından bütünüyle alaşağı edilir.

Bölünebilir İnsanlar

Eđer erkeklik ve kadınlık mefhumları cinsiyet mefhumunun kendisi gibi akışkan ve duruma bağlıysa çeşitli erkekliklerin ve kadınlıkların toplumsal etkileşimler vasıtasıyla nasıl belirlendiklerini ve dönüştüklerini etraflıca incelemeliyiz. Cinsiyeti anlamak için önem teşkil

eden üçüncü fikir *bölünebilir insanlarla* ilişkilidir. Günümüzde popüler kültür bireycilik ve kimlik düşüncelerinin egemenliği altındadır. Bu düşünceler deneyim sayesinde çok iyi bildiğimiz bir şeyi, diğer insanlarla kurduğumuz toplumsal ilişkiler vasıtasıyla var olduğumuzu unutmamızı kolaylaştırır. Bunu unutmak çok büyük bir politik kayıp ve kafaları da sürekli karıştırıyor.

Devraldığımız fiziksel miras bir parçamızdır lakin bu miras büyürken edindiğimiz kültürün, dilin, becerilerin ve hırsların da bir parçası olduğundan, başka insanların etkisine açıktır. Üstelik bu süreç kesintiye uğramaz. Bir duygular bütünü ve dünyada var olma biçimleri olan bizler başkalarının bize yönelik dünkü ve bugünkü tavırları ile gelecekte sergileyeceklerine ihtimal verdiğimiz tavırlarına karmaşık, tamamlanmamış bir yanıtız. Ancak ilişkisel olarak anlaşılabilmiş için, etkileşimler vasıtasıyla başkalarını nasıl değiştirdiğimizi ve onların da bizi nasıl değiştirdiklerini açıklayacak bir düşünme biçimine ihtiyacımız var.

Antropolog Marilyn Strathern (1990), insanların birbirleri üzerinde bırakmış olabilecekleri etkileri ifade etmek için *çarpma* (inpingement) kavramını kullanır. Bu sözcüğü önermek için çok fazla sebep var. Betimleyicidir ama yüklü bir sözcük değildir. *İktidar* kavramının aksine çarpma doğrudan erkeklerle ya da toplumsal egemenlikle ilintili değildir. Dahası herhangi bir toplumsal faaliyetin boyutlarını betimlemek için kullanılabilir. Strathern'ün bir diğer fikri ise (o da McKim Marriott'tan ödünç almıştır) *bölünebilir* insanlardır. Bu, insanları farklı tür toplumsal etkileşimlere ve farklı toplumsal durumlara yanıt olarak başkalaşan, değişim halindeki geçirgen sınırlara sahip kişiler olarak düşünmenin bir yoludur. Bir an için cinsiyetli özleri ve insanların bölünebilir kısımlarını düşünün: koku, tat, dokunma, düşünceler, duygular, anne sütü ve meni gibi maddeler, esenliğin ve talihsizliğin psişik ve maddi koşulları.

Bir parfümün kokusunu almamız, bir başkasının bize dokunması, bir fikrin coşkusuna kapılmamız, bir başkasının ağladığını duymamız ya da fiziksel olarak zarar görmemiz bizi değiştirir. Ve elbette aynı şekilde,

mutlu olduğumuzda, kaygılı olduğumuzda, ayaklarımız kötü koktuğunda biz de başkalarını değiştiririz. Orgazm, meni, gebelik, anne sütü ve oğlan bebekleriyle kız bebeklerinin büyümesine yardımcı olmak gerçek, bedensel değişimlerdir. Hoş ya da iğrenç bir şey kokladığımızda burunlarımızda ve beyinlerimizde meydana gelen kimyasal değişimler de gerçektir. Birisi bizle konuştuğunda, bize bağırdığında ya da bize beyaz gürültü* ile işkence ettiğinde kulak zarlarımızın titreşmesi de öyledir. Bedenlerimizin hafif darbelere verdiği karşılık da gerçektir lakin yaralanır ve kırılırlar da üstelik başka insanlar bizi kolayca öldürebilir.

Cinsiyet Eşitsizliği İdeolojileri

O halde neoliberalizmde erkeklikleri kavrayışımız açısından bu üç kavram –özcülük, hegemonik/ikincilleştirilmiş erkeklikler ve bölünebilirlik– bize ne ifade eder? Buna yanıt vermek için bir adım daha atıp cinsiyetli kimliklerin ve eşitsizliklerin biçimlendiği süreçlerde ideolojinin gördüğü işi anlamaya ihtiyacımız var.

88

Cinsiyet eşitsizliği ideolojileri karmaşıktır. Farklı tür açıklamaları birbirine katıp karman çorman eder ve genellikle bizi bir kafa karışıklığıyla baş başa bırakır. Hayata geçirilmiş ekonomik değişimleri sürdürmek için köklü bir biçimde yeniden yapılandırılmış hâkim ve ikincil erkeklikler ile kadınlıklar da vardır. Örneğin ikincil erkekliğin ilk tarzları erkekleri hanenin geçimini sağlayan kişi olmaya teşvik ediyor ve ikincilleştirilmiş kadınlara baskın gelmesine müsaade ediyordu. Sık sık, cinsiyet farklarının ve kadınların çektiği eziyetin sorumlusunun işçi sınıfına mensup erkekler olduğu söylenir. İşçi sınıfına mensup çoğu erkeğin cinsiyetçilikten fayda sağladığı açık çünkü cinsiyetli eşitsizlik düzeni böyle işliyor. Lakin bu açıklama aynı zamanda ideolojik bir üçkâğıt. Bu üçkâğıt, en belirgin biçimde sınıfa ve ırka dayalı ideolojilerin genellikle ne denli birbirine bağlı olduğuna dair sarih bir örnek olan *bu siyah erkeklerin derdi ne!* söyleminde ifadesini buluyor.

* Eşit şiddetteki farklı frekansların bir araya gelmesiyle oluşan ses. (ç.n.)

Kadınlar çalışmak amacıyla dışarı çıktığında gerçekleşecek değişimler için başka bir çelişkili yaklaşım var. Bu yaklaşım kadınların daha güçlü hale gelmesiyle erkeklerin, evin geçimini sağlayan kişi konumları akamete uğrayacağından, erkeklik özelliklerini kaybedeceklerini söylüyor. *Ev geçindiremeyen* erkekler düşüncesi cinsiyetli ilişkilerin dağıtılacak yalnızca belli bir miktar gücün ya da öz saygının olduğu sıfır toplamlı bir oyunmuş gibi ele alındığı bir düşüncedir. Sık karşılaşılan bu argüman ideolojik bir üçkağıttır. Her yerdeki sınıf ilişkilerine bakarsanız, son kırk yılda işçi sınıfına ya da orta sınıfa mensup erkeklerle kadınların tamamı kaybederken iktidardaki seçkin tabakaya mensup erkeklerin ve kadınların, hayata geçirdikleri katı ekonomi politikalarından kazanç elde ettikleri açıktır. Bunun bir sonucu olarak hemen hemen tüm ülkelerde ücretlere ve maaşlara ayrılan ulusal gelir azalırken en tepedeki %10'un payına düşen ücretler ve maaşlar arttı.

Üçüncü ideolojik üçkağıt ise meta mantığının bizi şeylerin niteliklerine ve gücüne hayran kalmaya meyyal hale getirmesidir. Çok sık bu tür şeylerle aramızda birebir bir ilişki olsun istiyoruz. Bağ kurduğumuzda dönüştüğümüzü düşünüyoruz ve bu dönüşümü istiyoruz. Üstelik bu metalar kaçınılmaz olarak cinsiyetli olduğundan aslında kıyafet seçimimizle, kullandığımız arabayla ve kişisel eşyalarımızla yeniden cinsiyetlendiriliriz. Diyet yaptığımızda, egzersiz yaptığımızda, bedenimizi sıkılaştırmaya uğraştığımızda ya da cinsel arzuları ifade etmenin yollarını bulduğumuzda ki bunları genellikle para harcayarak yapıyoruz, elbette kendimizi değiştiriyoruz. Üstelik her zaman başkaları bize bakıp yaptıklarımızı oldukça akla yatkın buluyordur. Elbette şeyler bizim parçamız haline gelebilirken tersi de geçerlidir: İnsanlar toplumsal alışverişler esnasında kısmi nesnelere haline gelebilir. Çeyizlerin, evlilik sözleşmelerinin ve yaşlı erkeklerle serveti sebebiyle evlendirilen gelinlerin (trophy bride) hepsi bununla alakalıdır. İster ücretli ya da ücretsiz olsun, ister bir ofiste, bir madende ya da bir barda olsun, kapitalist bir toplumdaki tüm işler de böyledir. Çalışma garantisi

sunmayan iş sözleşmeleri* (zero-hour contract), serflik ve kölelik de bununla alakalıdır.

Önceden ikincil erkekliklerin, bedensel işleri yapmak için fiziksel olarak sert olması icap ediyordu. Çalışan başarılı bir erkekten güçlü ve sağlam olması bekleniyordu. Mesleklerin, kalifiye işin ve ücretlerin değişmesiyle bu durum da değişti. Artık hâkim erkeklik tarzları zindeliğe ve dayanıklılığa kıymet veriyor. Tenis tutkunu olmak, bisiklete düşkün olmak ya da dağcı olmak genellikle rekabete dayalı pahalı hobiler ve büyük oranda zengin meşgalesi haline geldi. Dışarıdan görüldüğü kadarıyla bu erkekliğin yeniden biçimlenmesidir. Fiziksel sıhhat seçkinlerin sahip olduğu bir şey haline geldi. İşçi sınıfına mensup erkeklerin çoğu için, içerden tecrübe ettikleri bu değişim bir kayıp. Evet, bu gerçekten bir kayıptır lakin insanların yeni konumlarına uygun yeni benlikler inşa edişinin de bir parçasıdır. Dolayısıyla çoğu artık bakıcı olarak ya da hizmet sektöründe çalışan ikincilleştirilmiş erkekler daha ihtimamlı, daha paylaşımcı ve daha itaatkâr.

90

Kendimizi birçok bakımdan *bölünmüş*** (dividual) gibi hissederiz lakin Batı bölünmez (unitary) insana, bireye ve neoliberalizmdeki kimlik arayışımızda *meta mantığının* artan önemine vurgu yaptığından bunlar büyük oranda fark edilmedi. Ama en başından beri, metalaştırmanın bölünebilirlik ve [toplumsal] alışverişin yegâne mantığı olduğu fikrine sahip çıkmak da önemlidir. Bölünebilirlik eşit [toplumsal] alışverişin ve özgürleşmenin imkânını da sunar.

* Bu sözleşme tipinde işveren işçiye iş garantisi vermek zorunda değildir. Dolayısıyla bir ücret garantisi de yoktur. Ancak bu sözleşmenin varlığı işçinin başka bir yerde çalışmasını engeller çünkü işçi işveren ne zaman ve ne kadar isterse o zaman ve o kadar çalışmaya hazır olmak zorundadır. (ç.n.)

** Dividual antropolojide birey (individual) kavramının ifade ettiklerinin tersini ifade etmek için kullanılır. Modern-geleneksel ikiliğinin geleneksel tarafına düşer. Birey kendi tekilliği içinde özerk bir fail olarak betimlenirken dividual kültürel olarak belirlenir. Birey bölünemez olarak görülürken dividual bölünebilir olarak görülür. (ç.n.)

Neoliberalizmde Erkeklikler Nasıl Değişti

Neoliberal proje son 40 yılda dünyayı çok daha eşitsiz bir yer haline getirdi. Toplumun altı ile üstü arasında bir eşitsizlik var ve en üstteki %1'in gelirindeki artışın şiddetli tazyikiyle eşitsizlik her seviyede artıyor. Üstelik bu işte, sokakta, sosyal hizmet dairelerinde, hastanede ve çağrı merkezi görüşmelerinde deneyimlenen bir eşitsizlik ilişkisidir. Bu hepimiz için, yaşamımızın her boyutu için geçerlidir. Kim olduğumuzu belirler, bizi cinsiyetli kılar ve kendimizi bireysel direniş ve mücadele alanları olarak görmemizi sağlar.

Kapitalizmin merkezi dinamikleri çalışmaya, dine ve aileye ilişkin eski ideolojik düzenlemeleri ve eski fikirleri aşındırdı. Neoliberalizm bu süreci birbirinden tamamen farklı en az üç yolla hızlandırdı. İlki eşitsizliğin doğallaştırılmasıyla ilgilidir. İkincisi cinsiyetli tezahürlerdeki artışla alakalıdır. Üçüncüsü seçkinlerle sıradan insanlar arasındaki artan fiziksel ve kültürel mesafeleri göz önünde bulundurmaya gerektirir.

Eşitsizliğin Doğallaştırılması

Neoliberal seçkinler baştan sona kadar birçok şeyi değiştirmeye çalıştı. Öncelikle, eşitsizliğin doğallaştırılması neredeyse her yerde vardır. Dolayısıyla eşitsizliğin genlerinizde olduğu söylenir, dahası bu eşitsizlik eğitime, akıl hastalığına, bağımlılığa, kişiliğe, cinsiyete ve bazı bakımlardan ırka dayandırılır. Mucizevi bir şekilde tüm sorunlarınız hem genetik hem de sizin hatanızdır. Bu durumda cinsiyet eşitsizliği ideolojileri yeni eşitsizlikleri haklı göstermek ve insanları bu eşitsizlikleri benimsemeye razı etmek için bilhassa önemli hale gelir. Bunun nasıl işlediğini görmek için erkeklerin Mars'tan kadınların Venüs'ten geldiğini söyleyen popüler kişisel gelişim fikrinin bitmez tükenmez tekrarını anımsamak yeter. Ama neoliberal değişimleri idare eden insanlar çekilen ıstırapı da doğallaştırma ihtiyacı duyduğundan, durmak bilmez bu doğallaştırma bir de sosyobioloji ve deneysel psikolojinin çoğunda olduğu gibi kötü bilime sebep oluyor.

Richard Wilkinson ve Kate Pickett'in *The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone*'ı (2009) son on yılın en önemli sosyolojik araştırma makalelerinden biridir. Birleşik Devletler'in elli eyaleti ile OECD'nin zengin ülkelerinde gelir eşitsizliği ile hastalık, kısa ömür ve çekilen kişisel acı arasında doğrudan istatistiksel bir ilişki olduğunu gösteriyorlar. Gelirlerin eşit dağılmadığı toplumlarda varlıkların bile nasıl huzursuz olduğunu anlatıyorlar. Zenginlere ilişkin istatistikler alışılmış varsayımlarla çelişiyor ve bu istatistikler gelirlerin hiç eşit dağılmadığı bir toplumda orantısız bir biçimde zengin olmanın getirdiği kaygı, korku ve yalnızlıkla açıklanabilir.

Ezcümle neoliberalizm daha fazla acıya sebep oluyor. Bunu doğrudan, çalışma şartlarını zorlaştırarak, işsizliği arttırarak ve sosyal güvenlik ağlarını parçalayarak yapıyor. Bu süreçler bir şeyin (herhangi bir şeyin) ters gidiyor olabileceği kaygısına yol açıyor. Bu da geleceğe olan inancı kırıyor. Ancak doğallaştırma projesi, doğallaştırılmakta olan insanların *daha az eşit* ve *aşağı* olarak yaftalanmaya ve yaşamlarının hiçbir kıymeti yokmuşçasına muamele görmeye direnmeleri ve karşı koymaları sebebiyle bitmez tükenmez bir mücadeleye de sebep oluyor. Ama direnmek çekilen acıların ikincil etkileri yüzünden hiç de kolay değildir. Yetişkinler başarısız olduğunda kendilerini, birbirlerini, evliliklerini ve dağılan ailelerini suçlar. Gittikçe dengesizleşen bir dünyada seninle aynı durumda olanlardan aldığı destek azalır. Arkadaşlarının çok az zamanı vardır. Onlar da para, iş baskısı ve hüsrana meşguldür. Üstelik insanlar hüsrana uğradığında birbirlerini hüsrana uğratmaya devam ederler ve bu daha fazla hüsrana sebep olur. İnsanlar hemencecik bir avunma sunan ama nihayetinde başkalarının sağlayacağı destekten de daha uzak hale getiren bireysel haklar, *kendine ayıracak zamana* sahip olmak ve *buna değer* olmakla alakalı ideolojileri benimsiyor. Üstelik insanlar *başarısızlık her zaman kişinin kendi hatasıdır* fikrine istinaden, başarısızlıkları sebebiyle sürekli tenkit ediliyor; içki içtikleri, uyuşturucu kullandıkları, depresyona girdikleri ya da delirdikleri için cezalandırılıyor ve suçlanıyor.

Daha fazla acı var ve daha fazla insan umutsuzca neden acı çektiğine ilişkin bir açıklama ve bu acıyla başa çıkmanın bir yolunu

arıyor. Bu acıyı yöneten, devletin ön safındaki polis, öğretmen ve sosyal çalışmacı gibi insanların da çekilen acıyı meşrulaştırmaya ihtiyacı var. Bu farklı türden çeşitli fikirleri ve uygulamaları birleştiren oldukça yüklü bir süreçtir. İlki eşitsizliği doğallaştıran ve sayıları giderek artan beylik düşüncelerdir. İkincisi mağdurları suçlayan fikir ve uygulamalardır. Üçüncüsü ise bireysel kimliklere ve bireysel haklara vurgu yapan fikir ve uygulamalardır. Ancak yine de ideolojik üretim sanki biricik, hisseden bir birey tarafından gerçekleştiriliyormuş gibi yazıyoruz. Aslında süreç oldukça karmaşıktır. Bu ideolojinin her zaman tartışılması gerektiği anlamına gelir. İdeolojiler ancak ezilenler tarafından kabul edilir ve benimsenirse seçkinlerin kullanımına uygun hale gelir. Bunun gerçekleşmesi için, önerilen ideolojinin deneyimlerimizin bir kısmını hesaba katması gerekir ki mevcut durumda hesaba katılması gereken neoliberal yaşantımızdır.

Erkeklikler ve Artan Cinsiyetli Tezahürler

Eşitsizlik arttıkça cinsiyet farkları ve her yerdeki cinsiyetli ilişkiler daha belirgin hale geliyor gibi görünüyor. Ancak bu belirginleşme tek boyutlu bir süreç değil, ne basit ne de tek yönlü. Bu daha ziyade üretken bir sürece benziyor. Bu sebeple daha belirgin hale gelen farklar örneğin yalnızca erkeklerle kadınlar ya da baskın erkeklerle ikincil erkekler arasındakiler değil. Lakin inşa edilmiş olmasına rağmen cinsiyetli kimliklerin yaş, ırk ya da sınıfla ilişkili farklılardan daha çok öne çıkabileceği de bir gerçek. Bu cinsiyetli bir kültür ve tabii ki bu yüzden erkekliklerin her türü daha aşikâr, daha önemli ve daha tartışılmalı hale geldi.

Neoliberalizm stratejilerinin henüz hayata geçmediği 1960'lardan, kimlikleri ve o dönemde moda olan çocuklarla yetişkinlerin her cinsiyete uyan kıyafetler giymesi gibi kültürel tarzları örnek olarak alalım. Ama neoliberal tüketimcilik kök saldığında, dünyanın neresinde alışveriş yaparsanız yapın kızlara ve oğlanlara ilâştirilen pembe/mavi ayrımından kaçmak neredeyse imkânsız hale geldi. Üstelik cinsiyetli farklar sert *ya o ya bu* kalıbıyla ele alındığında, bazı bakımlardan oğlan gibi bazı

bakımlardan ise kız gibi olunan arada bir yer bulmak daha zor hale geliyor. Bu sertlik çocuklar ve ebeveynler için hayatı daha zor bir hale getirebilir. Ayrıca, elbette böyle bir sertlik beraberinde getirdiği kişiyeye yönelik sistemli zulme karşı bir direnişe de neden olur.

Aslında eşcinsel evlilik destekçilerinin farkına vardığı gibi bu tür bir aşırı ikilik mantığı merhametsiz, saçma ve itiraza sonuna kadar açıktır. Eşcinsel evlilik hareketinin hızı ve etkisi bilhassa çarpıcıdır. Lakin eşcinsel kimliklerin ve eşcinsel haklarının tanınması gerçekleşmeye hızla devam ederken kürtaj, gebelik kontrolü ve kadınların kendi bedenlerini kontrol etme haklarına dair yıpratıcı tartışmalara da bir dönüş var. Bu arada, gerçekleşen ve gerçekleşmesi olası cenin katliamları (foetal femicide) artık yaygın bir biçimde biliniyorken kimlik ve ebeveynlik meseleleri tüp bebek ve diğer üreme tedavilerinin önemli bir boyutu haline geldi.

Cinsiyet tezahürlerindeki artışa ilişkin oldukça fazla örnek var. Kız çocuklarının erken yaşlardan itibaren cinselleştirilmesinin artık dünyanın birçok yerinde ne denli belirgin hale geldiğini ve bu tür bir belirginleşmenin oyunlarda, okul ve ev hayatında oğlanlar açısından doğurduğu sonuçları düşünün. Ya da ergenler arasındaki sekstingin Britanya'da nasıl başat bir ahlaki panik konusu haline geldiğini düşünün. Dahası, cinsiyetli tezahürlere ilişkin yeni bir söylem örneği teşkil eden Mahdavi (2013) seks ticareti ile terörizmin, son on yılda erkekleri, siyasi mülteci ya da ekonomik göçmen olarak bulunduğu yerden ayrılan kadınları ve hatta seks işçiliğini yapmayı seçenleri dahi göz ardı etmesine rağmen *kadınları kurtarmaya* odaklanarak, birbirleri ile çeşitli biçimlerde nasıl ilişkili hale geldiğini yazıyor.

Değişimlerin çoğunun küresel bir karakteri olmasına rağmen cinsiyetli tezahürlerin ayrıntıları çeşitli yerlerde beklenmedik biçimlerde farklılaşabilir. Flört etme adetleri ve düğün ritüelleri toplumsal karşılaştırma açısından bir laboratuvar işlevi görür. Örneğin *Bridemaids* filmi kına geceleri ve bekârlığa veda partilerinin Birleşik Devletler'de ve Birleşik Krallık'ta genellikle iyi eğitilmiş, ekonomik güvencesi olan ve anlaşarak evlenmeyi seçmiş insanlar arasında son yıllarda nasıl ve neden

özellikle popüler hale geldiğini gösteren böyle bir örnektir. Jonathan Trigell tecavüz kültürüyle alakalı bir romanda Fransa'da gerçekleşen İngiliz bir bekârlığa veda partisindeki abartılı cinsiyet tezahürlerini betimliyor:

Gösterişli rugbyci oğlanlar sanki kendi erkekliklerinin en tartışmasız tasdiki buymuş gibi sürekli birbirlerine *nonoş* ve *ibne* diyor. Oysa gece ilerledikçe birbirlerinin göt çatalından bira içmenin ve kaşarlanmış eşcinselin uzak durabileceği çeşitli şeyler yapmanın dışında bir şey düşünmedikleri ortaya çıktı. (Triggell 2008, s. 18).

Cinsiyet tezahürlerindeki artış genellikle toplumsal ilişkilerin artan bir biçimde açık seçik metalaştırılmasına doğrudan bağlı gibi görünüyor.

Seçkin bir konunun genellikle yakın zamanda edinildiği, neoliberal rekabet sebebiyle güvencesizliğin katmerlendiği [Hafız] Esad'ın 1980'lerdeki ve 1990'lardaki Suriye'sinde azgınlık seviyesinde coşkulu ve akıllara durgunluk verecek kadar gösterişli düğün ritüelleri yeni ve genellikle kara parayı toplumsal ya da politik sermayeye dönüştürmenin bir yoluydu (Lindisfarne 2000). Bu, Katrien Jacobs'un (2012) Çin'deki popüler kültür bakımından betimlediği tartışmalardan farklı değil. Devlet Radyo, Film ve Televizyon İşleri Müdürlüğü zengin bir erkek ile onun metresi ya da *kuması* hakkındaki *Woju* isimli popüler bir televizyon dizisini yasakladı ve bu yasak, dizinin hayranları arasında bir infiale sebep oldu. Hedef kitlesi bekâr genç kadınlar olan çevrimiçi bir araştırmada *Hangisini seçersin, seni seven ancak hiçbir şeyi olmayan genç bir erkeği mi yoksa her şeyi olan ve seni de seven yaşlı bir erkeği mi?* diye soruldu. Genç kadınların neredeyse yarısı zengin yaşlı erkeği yeğledi ve çoğu, girişimci yeni erkekliği beğendiklerini ve bir *büyük baş* (big bucks) ile çift olmayı arzuladığını ifade etti. Biri şöyle söylüyor:

Sevgi ne ki? Sevgi erkeklerin bir uydurması. *Kalbim sende* ya da *İlelebet seninim* gibi sıçmıkları ortalığa saçıyorlar. Bunlar züğürt erkeklerin lafları çünkü zerre değeri olmayan tatlı dilden başka verebilecekleri bir şeyleri yok. Erkeğin hasıysan ve bir kadını seviyorsan hiçbir şey söyleme, önüne tomar tomar para koy çünkü

kendisini böyle güvende hissedecektir ve ona bir de ev ver çünkü sen onu siktikten sonra, yatıp dinleneceği bir yer olur. (Jacobs 2012, s. 44-5).

Bu konuların bir başka örneğinde ise İranlı kadınların işsiz kalma ihtimali İranlı erkeklerden, onlar kadar eğitilmiş olmalarına rağmen, daha fazla. Bu dengesizlik ekonomik yaptırımlar ve İslam Cumhuriyeti'ndeki katı cinsiyetli düzenle içinden çıkılmaz bir hal aldı. Bu yüzden iyi bir evlilik yapmak isteyen genç kadınların birbirleriyle olan vahim rekabeti politik ihtilafla, evlilik öncesi ve evlilik dışı ilişkilerin yaygınlaşmasıyla, grup seksle ve ahlak polisine kitlesel başkaldırıyla ilişkili hale geldi. Mahdavi (2009) kendisine *umut verip yüzünü güldüren* bir olay anlatıyor. Tahran'da kalabalık bir sokakta bir trafik sıkışıklığına tesadüf ettiğinde şunu görmüş:

Bir kadın arabasının tepesine çıkmış ve kıyafetlerini çıkarıyordu. "Biraz arkaya kaydı diye beni *başörtümü* kötü bağlamakla suçluyorsunuz. *Başörtüsü* nasıl kötü bağlanır göstereceğim!" diye çığlık attı, önce başörtüsünü ve mantosunu, sonra tişörtünü, sutyenini ve kemerini çıkardı. Kadını tutuklamaya çalışan iki *komite* (ahlak polisi) görevlisi onu yakalamak için arabanın üstüne çıkınca diğer insanlar arabalarından çıkıp onlara saldırdı. Slogan atarak ve yetkililere hakaret ederek destek olan kadınların yanı sıra komite görevlisi başına otuz erkek vardı. (Mahdavi 2009, s. 6).

Erkeklikler, Göç ve Toplumsal Mesafe

Sınıf ilişkilerinin neoliberalizme göre yeniden düzenlenmesi ve sınıf eşitsizliğindeki artış, seçkinler ve diğerleri arasında büyük fiziksel mesafeler ve büyük bir kültürel uçurum olduğu anlamına da geliyor. Bu tür bir yapı tecessüm etmiş (embodied) bir deneyim ve kişisel alanın kullanılması ile alakalıdır. Irka göre bölgelere ayrılmış şehirler, etrafi çevrili güvenli siteler ve korku kültürü bu öykünün parçalarıdır.

Bedenleri ve duyguları denetim altında tutan, şiddet tehdidinde yön veren uygulamalar ya da şiddetin tecrübe edilmesi de böyledir.

Emek piyasasındaki değişimler, fiziksel hareketlilik ve göç ikinci bir müstakil yapı olduğu için analiz açısından önemlidir. Endüstrilerin büyümesine şehirlerin büyümesi eşlik etti. Son 40 yılda milyarlarca insan çalışmak için ve kent yaşamının verdiği heyecan sebebiyle şehirlere taşındı. Neoliberal çağdaki bu değişimlerin en önemlileri Sao Paulo, Mexico City, İstanbul, Pekin, New York ve Kahire gibi büyük şehirlerdir. Bu şehirlerde hayatının bazı yanlarını gizleyebileceğin alanlar vardır. Bu şehirlerdeki insanlar büyük değişimler esnasında sokaklarda iki ya da üç milyonluk kalabalıklar halinde bir araya gelebilir ve geliyor da. Şehirler eskiye göre daha sık bir biçimde toplumsal mücadelenin dönüm noktası olan anların vuku bulduğu yerdir.

Erkekliklerdeki küresel değişimleri ele almanın temel yollarından biri kapitalistlerin yedek fakir ordusunun sırtından kâr elde etme alışkanlığını gözden geçirmektir. Neoliberalizmde kapitalistlerin kârı büyütme baskısı arttığından işçiler daha tehlikeli ve emniyetsiz koşullarda daha düşük bir kazanç karşılığında çalışmaya zorlandılar. Üstelik bu baskılar dolayısıyla bir şeyler yapmayı gerektiren cinsiyetle ilişkili yeni mecburiyetler ortaya çıktı. Binlerce genç erkek ve kadın göçmen geçtiğimiz yıllarda zengin ülkelere ulaşmaya çalışırken Akdeniz'de boğuldu ve geriye kalan milyonlarcası genellikle maden ve petrol uğruna yapılan neoliberal savaşlarda öldü.

Politik mültecilerin hareket örüntüleri ve ekonomik göç iyi biliniyor. Bu küresel süreçlerin erkeklik deneyimleri, sağlık, onur ve öz saygıya olan etkisi çok daha az biliniyor. Bir başka göç anlatısında hareketlilik ve yoksunluğun sebebi olarak işlerin *fasona* verilmesi ve *Meksika ya da Çin* gibi yerlere gitmesi gösteriliyor. Ekonomik ve toplumsal değişimlerin böyle açıklanması ırkçılığı ve bu açıklamayı yapanlara göre daha az seçeneği bulunan ve daha fakir olanların nefretini kışkırtıyor. Sık sık seçkin erkeklerin yeni erkeklikler yarattığını ve diğer erkeklerin ihtiyaç duyulan nitelikleri artık karşılayamaz hale geldiğini, bu yeni koşullara sıkışıp kaldığını görüyoruz. Lakin erkeklerin

ve kadınların yeni ve zorlayıcı koşullarda başka ikincil erkeklikler inşa ettiklerini de görüyoruz. Bunlar genellikle kırılğan ve ikircikli ama daha çok ihtiyaç duyulan erkeklikler.

Neoliberalizme ve erkekliklere dair söylenecek çok şey var ama bu bir başlangıç. Erkekliklerin son kırk yıldaki çarpıcı değişimi bizi ekonomik ve politik bir sistem olarak neoliberalizmin nasıl işlediğini anlamaya mecbur bırakıyor. Hatta bu değişimlerin büyüklüğü ve derinliği bizi, cinsiyet teorisini gözden geçirmek mecburiyetinde ve bu değişimleri analiz etmek için kullandığımız araçların bize neler sunabileceğini ya da bize ne tür gelişmeleri dayatabileceğini düşünmek mecburiyetinde bırakıyor. Bu ikisini bir araya getirerek etnografik betimleme ile teorik düşüncenin önünde muazzam bir yeni sosyal ilişkiler alanı açacağımız ve hayatlarımızın mevcut durumunu daha iyi anlamak için bazı pratik yollar bulmayı umduğumuz çok açık.

KAYNAKÇA

- 98
-
- Brenner, R. (2002). *The Boom and the Bubble: The US in the World Economy*. London: Verso Books.
- Brenner, R. (2005). *The Economics of Global Turbulence*. London: Verso Books.
- Callinicos, A. (2010). *Bonfire of Illusions*. Cambridge: Polity Press.
- Carrigan, T. & Connell, B. & Lee, J. (1985). Towards a New Sociology of Masculinity. *Theory and Society*, 14(5), 551-604. <https://doi.org/10.1007/BF00160017>
- Connell, R. W. (1987). *Gender and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cornwall, A. & Lindisfarne, N. (Ed.) (1994). *Dislocating Masculinity: Comparative Ethnographies*. London: Routledge.
- Flannery, K. & Marcus, J. (2013). *The Creation of Inequality*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Harman, C. (2010). *Zombie Capitalism: Global Crisis and the Relevance of Marx*. Chicago: Haymarket Books.

- Harvey, D. (2005). *A Short History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press. *Historical Materialism*, 5(1). Netherlands, Leiden: Brill.
- Jacobs, K. (2012). *People's Pornography: Sex and Surveillance on the Chinese Internet*. Bristol: Intellect Books.
- Klein, N. (2007). *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. London: Penguin Books.
- Kliman, A. (2011). *The Failure of Capitalist Production: Underlying Causes of the Great Recession*. London: Pluto Press.
- Lindisfarne, N. (2000). *Dancing in Damascus: Stories*. Albany: State University of New York Press.
- Mahdavi, P. (2009). *Passionate Uprisings: Iran's Sexual Revolution*. Stanford: Stanford University Press.
- Mahdavi, P. (2013). *From Trafficking to Terror. Constructing a Global Social Problem*. London: Routledge.
- Mirowski, P. (2013). *Never Let a Serious Crisis Go to Waste: How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown*. London: Verso Books.
- Neale, J. (2004). *What's Wrong with America? How the Rich and Powerful have Changed America and Now Want to Change the World*. London: Vision.
- Rofel, L. (2007). *Desiring China: Experiments in Neoliberalism, Sexuality and Public Culture*. Durham, North Carolina: Duke University Press.
- Strathern, M. (1990). *The Gender of the Gift*. Berkeley: University of California Press.
- Trigell, J. (2008). *Cham*. London: Serpents Tail.
- Wilkinson, R. & Pickett, K. (2009). *The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone*. London: Allen Lane.